

Μεταφραστικές παρεμβάσεις και τροποποιήσεις στο έργο 'Το Μοιρολόγι της φώκιας' του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη κατά τη μετάφρασή του στη γαλλική γλώσσα.

Κόρκα Νικολέττα

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία πραγματοποιείται συγκριτική μελέτη του διηγήματος 'Το Μοιρολόγι της φώκιας' και της μετάφρασής του στα γαλλικά. Από τις δύο διαφορετικές εκδόσεις, όπως και γενικότερα από τη συγκριτική εξέταση ενός λογοτεχνικού κειμένου και της μετάφρασής του, προκύπτουν προβληματισμοί για τη διαδικασία της μετάφρασης και αναδεικνύονται ζητήματα σχετικά με τη λογοτεχνία και τη μετάφρασή της. Στόχος της εργασίας είναι η διερεύνηση τυχόν διαφοροποιήσεων και προσαρμογών του έργου κατά τη μεταφορά του από τα ελληνικά στα γαλλικά μέσα από τη συγκριτική μελέτη και η διερεύνηση μεταφραστικών στρατηγικών που υιοθετούνται κατά τη διαδικασία της μετάφρασης. Η μετάφραση της λογοτεχνίας αποτελεί διαπολιτισμική πράξη, καθώς συνιστά μεταφορά πολιτισμικών δεδομένων από ένα πολιτισμικό σύστημα σε ένα άλλο. Τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη είναι φορείς ισχυρών πολιτισμικών στοιχείων και αντιπροσωπεύουν την ελληνική επαρχία του 19ου αιώνα, ενώ οι μεταφράσεις του έργου του είναι πρόσφατες, δημιουργώντας ένα πολιτισμικό και χρονικό χάσμα, που ο μεταφραστής οφείλει να γεφυρώσει.

1. Εισαγωγή

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης είναι από τους σημαντικότερους Έλληνες διηγηματογράφους με ιδιαίτερη και προσωπική γλώσσα, καθώς η 'παπαδιαμαντική' γλώσσα προβαίνει με μεγάλη ακρίβεια και ποιητικό ρυθμό σε περιγραφές και σε ψυχογραφική σκιαγράφηση χαρακτήρων. Ως συγγραφέας προσδίδει ρεαλισμό στους χαρακτήρες των ηρώων των έργων του υιοθετώντας το σκιαθίτικο ιδίωμα και τη λαϊκή γλώσσα, κύριο χαρακτηριστικό του είναι, όμως, η προσφυγή του σε μία επιτηδευμένη καθαρεύουσα, η οποία του επιτρέπει να επιδοθεί στις περιγραφές τοπίων και προσώπων με τη γλαφυρότητα που επιθυμεί:

[...] επιτρέπει στον μεταφραστή και πεζογράφο εαυτό του να εγκαταλείψει στην καθαρεύουσα, εν μέτρον, γλωσσικά στοιχεία της κοινής λαλιάς, αφού δα υπηρέτες συνδιαλέονται και συναποφασίζουν. Τέτοια μείζη είναι, ως γνωστόν, συχνότατη στον Παπαδιαμάντη [...] (Τριανταφυλλόπουλος, 2001: 546).

Αυτή η ιδιαίτερη γλώσσα και η μεστή καθαρεύουσα, που χρησιμοποιεί, προξενεί δυσκολίες ακόμη και στον σύγχρονο ελληνόφωνο αναγνώστη, γεγονός που οδήγησε στην ενδογλωσσική μετάφραση των έργων του και σε διχασμό του λογοτεχνικού κόσμου, εφόσον αυτή η κίνηση βρήκε τόσο υποστηρικτές, όσο και επικριτές, οι οποίοι θεωρούν ότι η ενδογλωσσική μετάφραση του Παπαδιαμάντη δεν είναι παρά αμήχανες και μάταιες απόπειρες αποτύπωσης της γλώσσας του στη δημοτική (Καραγεωργίου, 2011: 132). Εκτός όμως από την απόδοση της γλώσσας, ενδιαφέρον πάντα στη μεταφρασμένη λογοτεχνία παρουσιάζει η μεταφορά των πολιτιστικών στοιχείων στον αναγνώστη της γλώσσας-στόχου. Τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη είναι φορείς ισχυρών πολιτισμικών στοιχείων και αντιπροσωπεύουν την ελληνική επαρχία του 19^{ου} αιώνα, ενώ οι μεταφράσεις του έργου του στη γαλλική είναι πρόσφατες, δημιουργώντας αυτόματα ένα πολιτισμικό και χρονικό χάσμα, το οποίο μεταφραστής οφείλει να γεφυρώσει. Οι μελετητές της μετάφρασης των λογοτεχνικών έργων έχουν επισημάνει τη δυσκολία που προκύπτει και τις συνήθεις μεταφραστικές στρατηγικές, στις οποίες προβαίνουν οι μεταφραστές.

2. Λογοτεχνική μετάφραση και μεταφραστικές δυσκολίες

Ο Walter Benjamin στο άρθρο του 'The Task of the Translator' (2000) προσπάθησε ορίσει με μεγάλη σαφήνεια τί είναι η μετάφραση:

Η μετάφραση είναι μια λειτουργία. Για να την κατανοήσει κανείς ως λειτουργία πρέπει να ανατρέξει στο πρωτότυπο, διότι αυτό περιέχει τον κανόνα που διέπει τη μετάφραση: τη μεταφρασιμότητα του. Το ζήτημα του κατά πόσον ένα έργο είναι μεταφράσιμο έχει διττή σημασία. Είτε θα βρεθεί ο κατάλληλος μεταφραστής μεταξύ του συνόλου των αναγνωστών του είτε, ακόμη πιο εύστοχα, η φύση του έργου επιδέχεται μετάφραση και, ως εκ τούτου, δεδομένης της σημασίας της λειτουργίας αυτής, καλεί τον μεταφραστή να ασχοληθεί με αυτή (15).

Ο όρος 'μεταφρασιμότητα' ή 'μη μεταφρασιμότητα' ενός κειμένου φέρνει στην επιφάνεια μεταφραστικά ζητήματα, όπως είναι η έννοια της 'ισοδυναμίας', αλλά και της ποσοτικής μέτρησης της μετάφρασης, όπως έχει αναφέρει και ο Pym (1992: 67), όταν μιλούσε για τη σημασία που πρέπει να δίνει ένα μεταφραστής στη διατήρηση συγκρίσιμου μήκους ανάμεσα στο πρωτότυπο και το μεταφρασμένο κείμενο. Η έννοια της ισοδυναμίας έχει προέλθει από τις θετικές επιστήμες, όπου η ισοδυναμία και η ισότητα μπορούν να υπάρξουν απόλυτα, στη γλώσσα, όμως, και στη μετάφραση, οι γλωσσικές ισοδυναμίες δεν μπορούν παρά να υπάρξουν μόνο κατά σύμβαση (Δημητρούλια & Κεντρωτής, 2015: 18). Ο Jakobson μίλησε για ισοδυναμία εν διαφορά (equivalence in difference) διότι, εντέλει, οι γλώσσες διαφέρουν ως προς τι πρέπει να μεταφέρουν και όχι ως προς τι μπορούν να μεταφέρουν (1959: 113).

Ανάμεσα στις σημαντικότερες θεωρίες για τη λογοτεχνική μετάφραση βασική θέση κατέχει η 'θεωρία των πολυσυστημάτων', σύμφωνα με την οποία η μετάφραση λογοτεχνικών κειμένων συνιστά ένα ολοκληρωμένο, εσωτερικά διαστρωματωμένο σύστημα μέσα στο λογοτεχνικό σύστημα, όπου ασκούνται σχέσεις αλληλεπίδρασης με τα άλλα συστήματα (το οικονομικό, το πολιτικό, το ιστορικό, το κοινωνικό, το πολιτικό, το εκπαιδευτικό κ.ά.) και άλλοτε μπορεί να κατέχει κεντρική ή περιφερειακή θέση,

αναλόγως με τη φάση του συστήματος, τις ιστορικοπολιτικές συνθήκες κ.λπ. (Even-Zohar, 1979: 293-294, 1990: 13-16). Η 'πολυσυστημική θεωρία' επηρέασε τις 'Περιγραφικές Μεταφραστικές Σπουδές'. Πιο συγκεκριμένα, οι 'Περιγραφικές Μεταφραστικές Σπουδές' αναπτύχθηκαν το 1995 από τον Toury, ο πρώτος θεωρητικός που εισήγαγε τον όρο 'Μεταφραστικές Σπουδές' και στηρίχτηκε σε μεγάλο βαθμό στο έργο του Holmes (1972 και 1988) (Dukmak, 2012: 7-11). Μία άλλη θεωρία που επιδίωξε να απαντήσει στο ερώτημα του πώς μεταφράζουμε είναι αυτή της 'τυπολογίας κειμένων' της Katarina Reiss, η οποία αναγνωρίζει τρεις τύπους κειμένου: ένα κείμενο μπορεί να είναι πληροφοριακού τύπου, εκφραστικού τύπου ή λειτουργικού τύπου (O' Sullivan, 2010: 183). Ακόμα, τη δεκαετία του 1970 εισάγεται επίσης η 'θεωρία του σκοπού' (Skopos Theory) από τους φονξιοναλιστές Hans J. Vermeer, Katarina Reiss και στη συνέχεια επεκτάθηκε από τους Honig, Kussmaul, Holtz-Manttary και Nord (Nord, 1997: 35), η οποία όπως προδίδει η ονομασία της θεωρίας αυτής σημασία έχει ο σκοπός, η λειτουργία δηλαδή του κειμένου. Εκτός του βασικού σκοπού της μεταφραστικής πράξης, υπάρχουν και οι παράπλευροι σκοποί (sub-scopoi) (Vermeer, 2000: 224).

Ο μεταφραστής των λογοτεχνικών κειμένων στοχεύει στην υπέρβαση αυτών των μεταφραστικών δυσκολιών που προκύπτουν λόγω των πολιτισμικά φορτισμένων στοιχείων ('culture-bound elements', 'culturèmes') προβάλλοντας ή συγκαλύπτοντας τα στοιχεία της ξένης γλώσσας και του ξένου πολιτισμού. Η μετάφραση ενός λογοτεχνικού έργου υπήρξε ανέκαθεν μια πρόκληση, εφόσον ξεπερνάει τα στενά όρια της καλής γνώσης μίας ξένης γλώσσας, διγλωσσίας ή ακόμα και διπλής υπηκοότητας, όσον αφορά τον μεταφραστή. Ο μεταφραστής λογοτεχνικών κειμένων καλείται να υπερβεί τις δυσκολίες που προκύπτουν, στις εκάστοτε συνθήκες, να κάμψει τις αντιστάσεις, να γεφυρώσει τις πολυπολιτισμικές διαφορές και να δημιουργήσει ή να αναδείξει διασυνδέσεις ανάμεσα στους δύο πολιτισμούς (Δημητρούλια, 2005: 160). Ο μεταφραστής πρέπει να προβεί στη γεφύρωση υιοθετώντας κάποιες μεταφραστικές διευθετήσεις, οι οποίες θα καταστήσουν το ανάγνωσμα προσιτό στο ευρύ κοινό και θα μεταφέρουν τις ιδέες της μιας κουλτούρας στην άλλη χωρίς να αλλοιωθεί το πρωτότυπο έργο (Δημητρούλια, 2005: 162). Οι επιλογές του μεταφραστή για τη διευθέτηση των μεταφραστικών δυσκολιών είναι ενδεικτικές για τη στρατηγική που επιλέγει στη μετάφραση του κειμένου του. Οι στρατηγικές που ακολουθούνται είναι, στην ουσία, δύο:

η πρώτη στρατηγική διατηρεί την ξενότητα, την ταυτότητα του Άλλου, και φέρνει τον αναγνώστη προς το κείμενο (ξενοποίηση)· η δεύτερη απαλείφει κάθε στοιχείο της ξενότητας, αποδομεί την εικόνα του Άλλου και την αφομοιώνει, φέρνοντας το κείμενο προς τον αναγνώστη (οικειοποίηση) (Δημητρούλια & Κεντροτής, 2015: 32).

Πολλοί θεωρητικοί έσπευσαν να μελετήσουν τη μεταφραστική διαδικασία, όπως ο Schleiermacher, ο οποίος διακρίνει δύο ενδεχόμενες μεθόδους για τη μετάφραση: «ή ο μεταφραστής αφήνει όσο πιο ήσυχο γίνεται τον συγγραφέα και οδηγεί τον αναγνώστη προς συνάντησή του, ή αφήνει τον αναγνώστη όσο πιο ήσυχο γίνεται και οδηγεί τον συγγραφέα προς συνάντησή του» (Berman, 1985: 278-347). Ο Lawrence Venuti εισήγαγε τους όρους 'οικειοποίηση' (domestication) και 'ξενισμός' (foreignization) στο

βιβλίο του *The Translator's Invisibility*, το 1995, για να περιγράψει τις δύο βασικές στρατηγικές μετάφρασης. Οι στρατηγικές αυτές δεν είναι απλώς μεταφραστικές τεχνικές, αλλά αφορούν το μεταφραστικό ενέργημα στο σύνολό του και επηρεάζονται από διάφορους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες (Γραμμενίδης, 2009: 123).

Όταν αναφερόμαστε σε μεταφραστικές δυσκολίες που συναντώνται κατά τη διαδικασία μετάφρασης λογοτεχνικών κειμένων, εννοούμε συνήθως, όπως έχει επισημάνει ο Newmark (1988α: 94-103), τα πολιτισμικά φορτισμένα στοιχεία, τις πολιτισμικά φορτισμένες έννοιες, τις πολιτισμικές λέξεις, τους πολιτισμικούς ενδείκτες, τα πολιτισμήματα (culture-specific elements, culture-bound concepts, cultural words, désignateurs culturels, culturèmes). Ο Newmark διέκρινε τις πολιτισμικές κατηγορίες που μπορεί να αποτελέσουν δύσκολα διαχειρίσιμα στοιχεία για τον μεταφραστή, τα οποία μπορεί να είναι στοιχεία οικολογίας, ο υλικός πολιτισμός (αντικείμενα και προϊόντα καθημερινής χρήσης ενός πολιτισμού, αλλά όχι του πολιτισμού-στόχος, μάρκες, φαγητό, ρούχα, δρόμοι κ.α.), ο κοινωνικός πολιτισμός (εργασία, ελεύθερος χρόνος και δραστηριότητες της καθημερινότητας), οργανώσεις, έθιμα, δραστηριότητες, διαδικασίες, έννοιες, κινήσεις και συνήθειες.

Οι στρατηγικές του 'ξενισμού' και της 'οικειοποίησης', όπως τις ονομάζει ο Venuti, που ακολουθεί ένας μεταφραστής κατά τη μετάφραση ενός λογοτεχνικού κειμένου, μάς επιτρέπουν να αντιληφθούμε τον στόχο του μεταφραστή, κατά πόσο, δηλαδή, επιθυμεί να μείνει πιστός στο πρωτότυπο έργο ή να λάβει μεγαλύτερες μεταφραστικές ελευθερίες και να δώσει μεγαλύτερη βαρύτητα στην επικοινωνιακή αξία του παραγόμενου έργου.

3. Το διήγημα

Στη συγκεκριμένη έρευνα θα μελετήσουμε τη μετάφραση του διηγήματος 'Το Μοιρολόγι της φώκιας' στη γαλλική, το οποίο δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στην εφημερίδα 'Πατρίς' το 1908 και περιλαμβάνεται στη συλλογή *Πασχαλινά διηγήματα* που εκδόθηκε στην Αθήνα από τον εκδοτικό οίκο 'Φέξη' το 1912. Στη γαλλική έκδοση που μελετάμε το διήγημα περιλαμβάνεται στο βιβλίο *Réverie du Quinze-Août*, μαζί με άλλα διηγήματα του Παπαδιαμάντη, με τον τίτλο 'Le Chant funèbre du phoque', από τον εκδοτικό οίκο 'Cambourakis', το 2014, και τη μετάφραση ανέλαβε ο René Bouchet από τα ελληνικά. Στο 'Μοιρολόγι της φώκιας' ο Παπαδιαμάντης σκιαγραφεί την γριά-Λούκαινα, η οποία κατηγορεί ένα μονοπάτι για να πλύνει τα ρούχα της. Πρόκειται για μια γυναίκα λυγισμένη από το βάρος της ζωής, έχει χάσει τα πέντε από τα παιδιά της, τον άνδρα της ενώ άλλα βρίσκονται στην ξενιτιά και της έχει απομείνει μόνο η κόρη της. Όσο πλένει τα ρούχα της ένας βοσκός ακούγεται να τραγουδά. Το τραγούδι του, όμως, μαγεύει και την εγγονή της, την Ακριβούλα, η οποία ψάχνει τη γιαγιά της και η οποία γλιστράει και πέφτει στη θάλασσα. Αν και η πτώση της προκάλεσε θόρυβο, ούτε η γριά-Λούκαινα ούτε ο βοσκός έδωσαν σημασία, αλλά συνέχισαν τις δραστηριότητές τους. Μόνο μια φώκια αντιλήφθηκε το κακό, η οποία άρχισε να μοιρολογά το κορίτσι που είχε πνιγεί και το μοιρολόι αυτό μεταφράστηκε από ένα ψαρά του νησιού που ήξερε τη γλώσσα της φώκιας.

4. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις

Το διήγημα 'Το μοιρολόγι της φώκιας' θεωρείται κλασσικό και είναι από τα πιο γνωστά διηγήματα όσον αφορά τον τομέα της εφηβικής, αλλά και γενικότερα της ελληνικής λογοτεχνίας. Παρόλο που ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης είναι πεζογράφος του 19ου αιώνα, οι μεταφράσεις των διηγημάτων και των μυθιστορημάτων του δεν είναι παρά πολύ πρόσφατες, γεγονός που προκαλεί αυτόματα ενδιαφέρον να μελετηθεί πως έχει αποδοθεί μεταφραστικά, εφόσον υπάρχει αυτό το χρονικό χάσμα και ο μεταφραστής είναι φορέας τόσο των προσωπικών του αντιλήψεων, αλλά και των αντιλήψεων της εποχής και της κοινωνίας του (Παπαδήμα, 2012: 14). Ακόμα, η ιδιαίτερη 'παπαδιαμαντική' γλώσσα και το γεγονός ότι ο Παπαδιαμάντης μέσω των διηγημάτων του απεικόνισε την ελληνική κοινωνία της υπαίθρου του 18^{ου} αιώνα αποτέλεσαν δύο στοιχεία που καθόρισαν την επιλογή μας να ασχοληθούμε με το συγκεκριμένο θέμα, εφόσον διαβάζοντας το πρωτότυπο κείμενο υποθέτουμε ότι ο μεταφραστής θα βρεθεί μπροστά σε διλήμματα και προκλήσεις.

Στόχος της έρευνας είναι μέσω της συγκριτικής μελέτης του διηγήματος 'Το μοιρολόγι της φώκιας' και της μετάφρασής του στη γαλλική γλώσσα, να εντοπιστούν τυχόν μεταφραστικές παρεμβάσεις ειδικότερα στα σημεία εκείνα, όπου γεγονότα της εξιστόρησης συνδέονται άμεσα με τη πραγματικότητα της χώρας την εποχή εκείνη, που είναι ανοίκεια στους γαλλόφωνες αναγνώστες. Πιθανόν, αυτά τα σημεία συνιστούν διλήμματα για τους μεταφραστές, για την αντιμετώπιση των οποίων θα χρειαστεί ενδεχομένως να καταφύγουν σε μεταφραστικούς ελιγμούς και να αναπτύξουν κάποιες στρατηγικές μετάφρασης, στις οποίες θα εστιάσουμε.

Για την εκπόνηση της συγκεκριμένης έρευνας χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μορφή έρευνας με σκοπό την όσο δυνατόν βαθύτερη διερεύνηση του θέματος. Η έρευνα αυτή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ερμηνευτική, καθώς γίνεται προσπάθεια να ερμηνευτούν οι τροποποιήσεις που σημειώνονται κατά τη μεταφορά του βιβλίου και να δικαιολογηθούν οι επιλογές της μεταφράστριας. Η έρευνα αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί, επίσης, ως περιγραφική, εφόσον για την ανάλυση της έρευνας πραγματοποιήθηκε ανάλυση περιεχομένου και ως βάση χρησιμοποιήθηκε η θεωρία των 'Περιγραφικών Μεταφραστικών Σπουδών' ('Descriptive Translation Studies') του Holmes/Toury σχετικά με το μεταφραστικό αποτέλεσμα, η θεωρία του Newman για τα πολιτισμικά φορτισμένα στοιχεία και το μοντέλο του Venuti για τις μεταφραστικές στρατηγικές για τις περιπτώσεις των πολιτισμικά φορτισμένων στοιχείων.

5. Ερευνητικές προσεγγίσεις

5.1.Γλωσσικές Προσαρμογές

Κατά τον Τριανταφυλλόπουλο, ο Παπαδιαμάντης δημιουργούσε καινούργιες λέξεις με το 'ζορμπαλίκι' του αυθεντικού γλωσσοπλάστη (Παγανός, 2011: 17). Η γλωσσοπλασία δεν λείπει και από το διήγημά του 'Το μοιρολόγι της φώκιας'. Επίσης, εμφανίζονται λέξεις χρωματισμένες από το σκιαθίτικο ιδίωμα και φορτισμένες με ιδιαίτερο νόημα, οι οποίες παρεμβαίνουν στην καθαρεύουσα του Παπαδιαμάντη και της προσδίδουν

δυναμική και ζωντάνια, ακόμα και στις περιγραφές τόπων και προσώπων του διηγήματος. Παρατηρώντας στον Πίνακα 1, που ακολουθεί, τις μεταφραστικές επιλογές γίνεται αντιληπτό από τη μία ότι η μετάφραση των διηγημάτων του Παπαδιαμάντη συνιστά μεγάλη πρόκληση και μεγάλο μεταφραστικό τόλμημα και, από την άλλη, ότι η μετάφραση γενικότερα, ως διαδικασία συνιστά ένα ενδιαφέρον και ευρύ πεδίο μελέτης στο πλαίσιο των πολιτισμικών σπουδών. Όπως διαπιστώνεται, η γαλλική μετάφραση καταφεύγει στην απλοποίηση (simplification), την παράλειψη, την αποδεύσμευση, τη «λείανση» δηλαδή του μεταφράσματος από το πολιτισμικό φορτίο που φέρει το πρωτότυπο έργο (Nikolajeva, 2006: 284-285).

Πίνακας 1

Ελληνική Γλώσσα	Γαλλική Μετάφραση	Σημασία
Αβασταγήν	Un Balluchon/ Ballot	Μπόγος/Δέσμη
Εντριβής	Versé	Έμπειρος
Βολτατζάρι	A tirer des bordées	Περιφέρεται
Πανδέγμων (θάλασσα)	Qui engloutit tout	Που καταπίνει τα πάντα
Χράμια	Vêtements	Ρούχα
Σκουτιά	Couvertures	Σκεπάσματα
Αχόρταστος (χάρος)	Impitoyable	Αδυσώπητος
Μαρσίπιον	Son sac	Το σακίδιο
Δύο όργιες	Une douzaine de pied	Δώδεκα βήματα
Σημαδιακός αταίριαστος	και Un vrai sauvage!	Ενας πραγματικός αχρείος!

Οι λέξεις 'χράμια' και 'σκουτιά' παρουσιάζουν ιδιαίτερο γλωσσολογικό ενδιαφέρον. Η λέξη χράμι προέρχεται από την τουρκική λέξη 'ihram', η οποία με τη σειρά της αποτελεί δάνειο από την αραβική γλώσσα. Αντιθέτως, η λέξη 'σκουτί' φαίνεται ότι έχει ρίζες από την ελληνική γλώσσα των βυζαντινών χρόνων, καθώς προέρχεται από τη λέξη σκυτίον, είναι υποκοριστικό της λέξης σκῦτος και έχει ενσωματωθεί στο κεφαλλονίτικο ιδίωμα. Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, ότι οι λέξεις αυτές φέρουν τις ανατολικές επιρροές από τη μία πλευρά και την πλούσια κληρονομιά της ελληνικής γλώσσας μέσα από το πέρασμα των χρόνων από την άλλη. Η μετάφρασή τους ως 'vêtements' και 'couvertures' αδυνατεί να αποδώσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των λέξεων. Αυτό, βέβαια, είναι αναπόφευκτο, εφόσον, όπως είναι γνωστό, σε κάθε λογοτεχνική μετάφραση ένα σημαντικό μέρος της αίσθησης που δημιουργεί η γλώσσα του πρωτοτύπου χάνεται στη μετάφραση και ένα τεράστιο πολιτισμικό κομμάτι μένει εξ ορισμού ανείπωτο, μη-ρηθέν σε κάθε μετάφραση (Cordonnier, 1995: 180 και Cordonnier, 2002: 40). Ο μεταφραστής θα μπορούσε να επιλέξει έναν διαφορετικό τρόπο καταγραφής αυτής της ιδιαίτερης γλώσσας του πρωτοτύπου, ειδικά όσον αφορά αυτές τις ελληνικές λέξεις-γλωσσικά δάνεια, να επέμβει και να ενημερώσει τον αναγνώστη μέσω κάποιας υποσημείωσης ότι στο πρωτότυπο η λέξη που χρησιμοποιείται αποτελεί δάνειο από την τουρκική γλώσσα, μια επιλογή που θα παρέπεμπε σε τεχνική άμεσης/κατά λέξη μετάφρασης (περίπτωση μετάφρασης, όπου

η λέξη μεταφέρεται αυτούσια ή προσαρμόζεται στην μορφολογία και φωνολογία της γλώσσας στόχου) (Τσίγκου, 2011: 49).

Ιδιαίτερη αίσθηση δημιουργεί η μετάφραση των λέξεων 'σημαδιακός κι αταίριαστος', η οποία αποτυπώνει το ιδιαίτερο σκιαθίτικο ιδίωμα, αλλά και τις γλωσσικές προτιμήσεις του συγγραφέα (έχει εξάλλου χρησιμοποιήσει τη λέξη 'σημαδιακός' για να τιτλοφορήσει το ομώνυμο διήγημά του, το οποίο κυκλοφόρησε το 1889). Ο Έλληνας αναγνώστης θα αντιλαμβανόταν εύκολα με τη χρήση αυτών των ιδιαίτερα χρωματισμένων λέξεων ότι γίνεται κάποια έμμεση αναφορά στη θρησκευτικότητα (κάποιος που έχει 'σημαδευτεί', συνήθως αντίληψη στην ελληνική επαρχία της εποχής εκείνης). Η μετάφραση των συγκεκριμένων λέξεων στη γαλλική γλώσσα με την έκφραση 'Un vrai sauvage!' είναι αδύναμη να μεταφέρει τόσο το νόημα όσο και το πολιτισμικό συγκείμενο που κρύβεται πίσω από τις προσεκτικά επιλεγμένες λέξεις του Παπαδιαμάντη. Ακολουθήθηκε και σε αυτή την περίπτωση η στρατηγική της απλοποίησης. Οι περισσότεροι ιδιωτισμοί είναι 'παγωμένες' μεταφορές. Αναφορικά με τη μετάφρασή τους στη γλώσσα-στόχο, η πρώτη στρατηγική που προτείνει η Mona Baker (1992: 72-73) αφορά τη χρήση ενός σχετικού ιδιωτισμού ως προς τη σημασία και τη μορφή. Η δεύτερη δυνατή στρατηγική συνίσταται στη χρήση ενός σχετικού ως προς τη σημασία ιδιωτισμού, αλλά παράλληλα άσχετου ως προς τη μορφή και τους όρους (Baker 1992: 74). Επομένως, στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο μεταφραστής θα μπορούσε να επιλέξει κάποιες λέξεις που θα αντιπροσώπευαν έναν πιο ιδιοματικό τύπο ομιλίας (για παράδειγμα 'il est maudit' = 'είναι καταραμένος'), προκειμένου να αποδοθεί πιο άρτια η ομιλία της ηρωίδας, ή ακόμη και τα *raoïs* της νότιας Γαλλίας, όπως προτείνει η Τσίγκου (2013: 3) στις περιπτώσεις τοπικής διαλέκτου, προκειμένου να προκαλέσει στον γαλλόφωνο αναγνώστη ανάλογο αντίκτυπο με αυτό που προκαλεί το πρωτότυπο στον Έλληνα.

5.2. Τα ονόματα

Ένα άλλο σημείο, το οποίο αξίζει να σχολιάσουμε, είναι τα ονόματα των πρωταγωνιστών του διηγήματος. Τα κύρια ονόματα είναι ένα πολιτισμικό στοιχείο που στην αρχή μοιάζει να μη θέτει κανένα πρόβλημα στον μεταφραστή. Ο Newmark (1988: 214) προτείνει τις ακόλουθες κατηγορίες ονομάτων: ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια και ονόματα πραγμάτων. Στα ονόματα, ανθρωπωνύμια και άλλα, στη λογοτεχνία, αξίζει να στεκόμαστε, στον βαθμό που ο λογοτέχνης τα επιλέγει με κριτήρια κειμενικά, συμβολικά, αλληγορικά ενίοτε, και διαμορφώνουν την πλοκή του έργου και καθορίζουν την εξέλιξη (Gutschmidt, 1981: 491).

Οι επιλογές των ονομάτων των ηρώων/ηρωίδων του Παπαδιαμάντη δεν είναι τυχαίες. Σε πολλές περιπτώσεις, μέσω της ονοματοδοσίας καταγράφονται λαογραφικά/εθιμοτυπικά στοιχεία των κλειστών κοινωνιών π.χ. η γυναίκα παίρνει το όνομα του άντρα (Φραγκογιαννού, Λούκαινα, Μοσχούλα). Σε άλλες περιπτώσεις, το όνομα είναι δηλωτικό της ηλικίας ή της μοίρας του προσώπου και προοικονομεί το τέλος του διηγήματος. Στο 'μοιρολόγι της φώκιας' η γριά-Λούκαινα αντιπροσωπεύει τις δυσκολίες της ζωής, το αναπόφευκτο της μοίρας (από το ρήμα 'lugeo' στα λατινικά = θρηνώ) και πιο συγκεκριμένα τις δυστυχίες και τον πόνο της ίδιας της ηρωίδας, αλλά και η Ακριβούλα

(το μικρό κοριτσάκι που χάνει την ακριβή/πολύτιμη ζωή του), επίσης, αντιπροσωπεύει με τη σειρά της τα πολύτιμα στοιχεία της ζωής που χάνονται άδικα (εδώ ο θάνατος του κοριτσιού έρχεται να προστεθεί ως μία ακόμη στενοχώρια στη ζωή της γριάς-Λούκαινας, η οποία έχει υποφέρει ήδη από τον χαμό των παιδιών της). Στη γαλλική μετάφραση του βιβλίου ο μεταφραστής έχει επιλέξει να προβεί σε μεταγραφή των ονομάτων. Επομένως, η γριά Λούκαινα γίνεται 'la vieille Loucaina', η Ακριβούλα αναφέρεται ως 'Actinoula' και ο Μαμογιάννης ως 'Mamoyannis'. Τα ονόματα, όταν διατηρούνται στη μεταφρασμένη λογοτεχνία, αποτελούν την πρώτη ένδειξη ότι το κείμενο που έχει μπροστά του ο αναγνώστης προέρχεται από κάποιον άλλο πολιτισμό, μία εξωγλωσσική πραγματικότητα, εφόσον προκαλούν αυτόματα το αίσθημα του ανοίκειου και του παράξενου (Ballard, 1998: 218). Ο Klingberg (1986:43) έχει αναφερθεί στις περιπτώσεις των ονομάτων, χωρίς να τάσσεται υπέρ ή κατά μιας συγκεκριμένης στρατηγικής που πρέπει να ακολουθήσει ο μεταφραστής κατά τη διαχείρισή τους. Και αυτό, διότι σε πολλά λογοτεχνικά κείμενα τα ονόματα μπορεί να είναι αποτέλεσμα τυχαίας επιλογής του συγγραφέα, ενώ σε άλλες περιπτώσεις η επιλογή του ονόματος του ήρωα αποδίδει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στον ήρωα, τον οποίο προσδιορίζει ή ο συγγραφέας προβαίνει σε λογοπαίγνια, χρησιμοποιώντας τη γλώσσα για την ονοματοδοσία του ήρωα του έργου του (Dukmak, 2012: 74-75). Για τον Newman (1988β: 214), όταν τα ονόματα δεν φέρουν κάποια συνυποδήλωση, δεν θα πρέπει να μεταφράζονται, προτείνει, όμως, την αντίθετη στρατηγική, δηλαδή να μεταφράζονται στην περίπτωση που τα ονόματα φέρουν κάποια συνυποδήλωση (1988α:151). Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο Γάλλος αναγνώστης μέσω της μεταγραφής έχει τη δυνατότητα να έρθει σε επαφή με το ξενικό στοιχείο, εφόσον διατηρείται η επιλογή του συγγραφέα, όσον αφορά την ονοματοδοσία των ηρώων του, όμως μέσω της στρατηγικής του ξενισμού αδυνατεί να συλλάβει την ιδιαίτερη σημασία και νοηματοδότηση των ονομάτων που έχει επιλέξει ο συγγραφέας. Όπως διαφαίνεται ως πρωταρχικός στόχος του μεταφραστή τίθεται η διατήρηση της ατμόσφαιρας του πρωτοτύπου και η ανάδειξη του ξένου πολιτισμού θεμιτή, παρόλα αυτά απαραίτητη κρίνεται η εξήγηση της σημασίας τους στη γλώσσα-πηγή προς ενημέρωση του αναγνώστη στη γλώσσα-στόχος μέσω κάποιας υποσημείωσης. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι υποσημειώσεις είτε ενδοκειμενικές, είτε εξωκειμενικές δεν δυσκολεύουν την ανάγνωση, αλλά αντιθέτως υποβοηθούν στην πλήρη κατανόηση του νοήματος. Σε διαφορετική περίπτωση, κρίνεται θεμιτό, όπως προτείνουν οι Hervey and Higgins (1992: 29) να λάβει μεγαλύτερη ελευθερία ο μεταφραστής και να προχωρήσει σε μετάφραση των ονομάτων, έτσι ώστε στη γαλλική γλώσσα να δοθεί αυτός ο ιδιαίτερος χρωματισμός των ονομάτων και να προβεί στην στρατηγική της πολιτισμικής αντικατάστασης (Cultural transplantation) των ονομάτων (όπως για παράδειγμα ο *Trelanτώνης* της Πηνελόπης Δέλτα μεταφράστηκε ως *Toinon l'espiègle*= Ο Toinon ο σκανδαλιάρης).

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά τα τοπωνύμια, εμφανίζονται συχνά δυσκολίες σχετικά με τα τοπωνύμια-φορείς σημασίας, τοπωνύμια με αναφορά σε γεωγραφικά στοιχεία, τοπωνύμια συνδεδεμένα με ιστορικό παρελθόν και συνήθως μεταγραμματίζονται (Δημητρούλια & Κεντρωτής, 2015: 113). Τα τοπωνύμια του διηγήματος όπως είναι το 'Γλυφονέρι', το 'Κοχύλι', τα 'Μνημούρια' ο μεταφραστής επέλεξε να μεταφράσει τις τοποθεσίες και όχι να τις μεταγράψει, εφόσον θεώρησε

σημαντικότερο να αποδοθεί το νόημα των ονομασιών και αποδίδονται αντιστοίχως: 'l' Eau-Amère', 'la Coquille', 'le Cimetière' (με τη μετάφραση της ονομασίας τα 'Μνημούρια' ως le 'Cimetière' γίνεται αισθητή η απώλεια του σκιαθίτικου ιδιώματος και ακολουθείται η μεταφραστική στρατηγική της απλοποίησης ή ουδετεροποίησης). Ο Klingberg αναφορικά με τη μετάφραση των τοπωνυμίων τοποθετείται με μεγαλύτερη ακρίβεια υποστηρίζοντας ότι τα γεωγραφικά ονόματα θα πρέπει να διατηρούνται. Διευκρινίζει όμως πως στις περιπτώσεις όπου το όνομα μιας τοποθεσίας έχει κάποια συνυποδήλωση, η προσαρμογή στο πολιτισμικό πλαίσιο είναι επιθυμητή. (Dukmak, 2012: 77-78). Παρατηρούμε, επομένως, ότι ο μεταφραστής έχει επιλέξει να ακολουθήσει δύο διαφορετικές στρατηγικές σχετικά με τη μετάφραση των ονομάτων των προσώπων και των τοπωνυμίων. Η επιλογή του μεταφραστή πιθανώς προέκυψε από το γεγονός ότι η διατήρηση των ανθρωπωνυμίων στο μετάφρασμα και η φωνητική υπόκρουση κατά την ανάγνωσή τους προξενεί ενδιαφέρον στον γαλλόφωνο αναγνώστη, ενώ τα τοπωνύμια, τα οποία παίζουν σημαντικό ρόλο στον 'γεωγραφικό' προσανατολισμό του αναγνώστη, έπρεπε να εξηγηθούν και να μεταφερθούν στη γαλλική γλώσσα.

5.3. Τα σχήματα λόγου

Είναι εμφανές από την πρώτη κιόλας ανάγνωση ότι το ύφος του Παπαδιαμάντη είναι ποιητικό, έχει εσωτερικό ρυθμό (χρησιμοποιεί συχνά ισοσύλλαβες λέξεις, ομοιοτέλετο, παρήχηση, αντίθεση και εξισορρόπησης των αντιθέτων), υπαινικτικό και γλαφυρό. Μάλιστα, ο Παπαδιαμάντης εφαρμόζει συνειδητά πολλές από τις τεχνικές και τα σχήματα λόγου, που γνώριζε από κείμενα της αρχαίας ελληνικής αλλά και της εκκλησιαστικής γραμματείας (Νάκας, 2011: 246). Τα σχήματα λόγου επιτρέπουν στον συγγραφέα να προσδώσει στο λόγο του το βάθος που επιθυμεί και μάλιστα παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον κατά τη μετάφραση λογοτεχνικών έργων, διότι η χρήση τους ή η διατήρησή τους κατά τη μεταφορά από τη μία γλώσσα στην άλλη καθορίζουν τη λογοτεχνικότητα (της γλώσσας) του έργου (Teilanyo, 2007: 310).

Η σύγκριση του πρωτοτύπου και του μεταφρασμένου έργου φέρνει στην επιφάνεια διαφοροποιήσεις που οφείλονται στα ιδιαίτερα μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά και τους κανόνες που διέπουν το γλωσσικό σύστημα-στόχος (Guillemín-Flescher, 1994: 38). Στη γαλλική μετάφραση του κειμένου, ο μεταφραστής πιθανότατα αντιμετώπισε μεγάλη δυσκολία και υιοθετεί διαφορετική σύνταξη, μικρότερες προτάσεις προκειμένου να διατηρηθεί το νόημα παραλείποντας κάποια σημεία στίξεως. Πέραν των μεγάλων προτάσεων βρίσκουμε, ακόμα, την παράταξη συνώνυμων (ή παρασυνώνυμων και οιονεί 'συνώνυμων') όρων (π.χ. 'μικρόν μονοπάτι, πολύ απότομον, πολύ κατηφορικό'), συχνό στοιχείο στα έργα του Παπαδιαμάντη, το οποίο συνιστά στοιχείο ρητορείας (Νάκας, 2012: 362) και το οποίο δεν μεταφέρεται στο μεταφρασμένο έργο ('un sentier escarpé qui descendait en pente raide vers la mer', μτφ. ένα απότομο μονοπάτι που διάσχιζε μία απότομη πλαγία μέχρι τη θάλασσα). Ακόμα, το ομοιοτέλετο σχήμα, η χρήση ισοσύλλαβων λέξεων και η παρήχηση, παρόλο που αποτελούν σχήματα λόγου, τα οποία εμφανίζονται περισσότερο στον ποιητικό λόγο και σπανιότερα στον πεζό, είναι συνδεδεμένα με την 'παπαδιαμαντική' γραφή ('το αρχίζον από τον ανεμόμυλον', 'εις την χαμηλήν προεξοχήν', 'κατέβαινε το βράδου βράδου', 'υπό την μασχάλην μίαν αβασταγήν',

'ήρεμα εις τα κύματα', κτλ). Εάν η διατήρηση τέτοιων σχημάτων είναι δύσκολη κατά τη μετάφραση ενός ποιήματος, μπορούμε να φανταστούμε ότι στον πεζό λόγο, όπου η μορφή του λόγου είναι πιο ελεύθερη και το νόημα πολλές φορές πιο μεστό, οι μεταφραστικές δυσκολίες απέναντι σε τέτοιες προκλήσεις είναι ακόμη μεγαλύτερες. Η ηχητική υπόκρουση των γλωσσικών επιλογών του Παπαδιαμάντη και ο εμφανής ρυθμός της γλώσσας του δεν αντικατοπτρίζονται με τον ίδιο τρόπο στο γαλλικό κείμενο και είναι δύσκολο να μεταφερθούν τέτοιου είδους στοιχεία και ιδιαιτερότητες της γλώσσας-πηγή στη γλώσσα-στόχος. Το ομοιοτέλετο σχήμα χάνεται και ο ρυθμός της γλώσσας αλλάζει. Πρόκειται απλοποίηση και μια απώλεια που συμβαίνει σχεδόν αναπόφευκτα στη μετάφραση. Όσον αφορά τις ρίμες δεν ακολουθείται μία και μοναδική στρατηγική, αλλά ο τρόπος διαχείρισης από τον μεταφραστή αλλάζει κάθε φορά από τη γλώσσα-πηγή στη γλώσσα-στόχος (Hervey & Higgins, 1992 :82).

Μία ακόμη παρατήρηση σχετικά με τα σχήματα λόγου αφορά την προσωποποίηση του θανάτου στο διήγημα του Παπαδιαμάντη: 'Δύο κοράσια και τρία αγόρια, όλα εις μικράν ηλικίαν της είχε θερίσει ο χάρος ο αχόρταστος'. Αποδίδεται, δηλαδή, στον θάνατο η ιδιότητα της εκδικητικότητας, της αδηφαγίας, της ανθρώπινης επιθυμίας για κτήση. Στη γαλλική έκδοση η προσωποποίηση αυτή δεν γίνεται τόσο εμφανής ('Deux filles et trois garçons, tous fauchés dans leur âge le plus tendre par la mort impitoyable', Μτφρ. Δύο κορίτσια και τρία αγόρια, όλα χαμένα στην πιο τρυφερή τους ηλικία, από τον αδυσώπητο θάνατο). Πρόκειται ξανά για τη στρατηγική της απλοποίησης ή πιο συγκεκριμένα για τη στρατηγική της αποσχηματοποίησης (defiguration), όπως προτείνεται από τον Teilanyo (2007: 315) για τις περιπτώσεις, όπου χρησιμοποιείται ο κυριολεκτικός λόγος για να αποδοθεί κάποιο σχήμα λόγου (όπως για παράδειγμα η προσωποποίηση ή η μεταφορά).

Τέλος, μέσα στο διήγημα εμφανίζεται και το μοτίβο της επανάληψης. Προς το τέλος του διηγήματος εμφανίζονται τρεις εικόνες: η γρια-Λούκαινα 'εξηκολούθησε τον δρόμον της. Κι η γολέτα εξηκολούθει ακόμη να βολταντζάρη εις τον λιμένα. Κι ο μικρός βοσκός εξηκολούθει να φυσά τον αυλόν εις την σιγήν της νυκτός'. Η επανάληψη του ρήματος έχει σημασία, διότι υποδηλώνει τη συνέχιση του ρυθμού της ζωής και τη μηχανική επανάληψη των δραστηριοτήτων, παρόλο τον χαμό του κοριτσιού, και κατά αναλογία την επαναλαμβανόμενη νομοτέλεια που διέπει τη ζωή (Παρίσης, 2002: 54). Το μοτίβο αυτό της επανάληψης δεν εμφανίζεται στο μεταφρασμένο κείμενο: 'Et elle poursuivait son chemin. La goélette continuait à tirer des bordées dans le port et le jeune berger à souffler dans son chalumeau, dans le silence de la nuit'. Ο μεταφραστής χρησιμοποιεί δύο διαφορετικά ρήματα για τη γρια-Λούκαινα (poursuivait) και για τη γολέτα (continuait), ενώ για τον βοσκό δεν χρησιμοποιεί κανένα ρήμα (λόγω σύνταξης εννοείται ότι επαναλαμβάνεται το ρήμα continuait). Σύμφωνα με τον Newman (1998: 103) κατά τη μετάφραση λογοτεχνικών έργων θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα από τον μεταφραστή στις λέξεις ή εκφράσεις που φέρουν ιδιαίτερους πολιτισμικούς συνειρμούς και στη διατήρηση των λέξεων που επαναλαμβάνονται, οι οποίες συχνά είναι λέξεις-κλειδιά.

5.4. Το μοιρολόγι

Το διήγημα ολοκληρώνεται με την παράθεση ενός μοιρολογιού, στο οποίο οφείλεται ο τίτλος του διηγήματος. Ο Παπαδιαμάντης είναι ο δημιουργός και εμπνευστής των στίχων. Είναι σε μορφή ελεύθερου ποιήματος, αποτελείται από οκτώ στίχους, κάποιιοι από τους οποίους παρουσιάζουν ομοιοκαταληξία (μοιρολογά- τα παλιά) και κάποιιοι όχι, ενώ, επίσης, έχουν άνισο αριθμό συλλαβών. Στη γαλλική μετάφραση, όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, είναι αξιοσημείωτο ότι έχει γίνει προσπάθεια για πιστή μεταφορά του νοήματος, της μορφής και του ρυθμού του ποιήματος, έχει τηρηθεί ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία ανάμεσα στους στίχους του ποιήματος ('marriage'- 'coquillages', 'entendu-perdu', 'fin- humains') και ο αριθμός των στίχων παραμένει ο ίδιος.

Πίνακας 2

Ελληνική Γλώσσα	Γαλλική Μετάφραση
Αυτή ήτον η Ακριβούλα η εγγόνα της γρια-Λούκαινας. Φύκια 'ναι τα στεφάνια της, κοχύλια τα προικιά της... κι η γριά ακόμη μοιρολογά τα γεννοβόλια της τα παλιά. Σαν να 'χαν ποτέ τελειωμό τα πάθια κι οι καημοί του κόσμου.	Pleurons tous la petite Akrivoula, Petite-enfant cherie de Loucaina. D'algues sera sa robe de mariage, On lui fera se dot de coquillages... La vieille pleure, avez-vous entendu ? Les cinq enfants qu'elle a jadis perdus. C'est comme si ne trouvaient jamais fin. La peïn et le chagrin des humains.

Ο μεταφραστής διαχειρίζεται με όση ελευθερία χρειάζεται για την πιστότερη απόδοση του μοιρολογιού, τόσο στο ύφος, όσο και στο περιεχόμενό του, ώστε να μεταφέρει στον αναγνώστη τον ρυθμό και την ατμόσφαιρα, το συναίσθημα και την ψυχική οδύνη που αποφέρει ο θρήνος, το μοιρολόι, του θαλάσσιου όντος προς τη μικρή νεκρή ηρωίδα. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η λέξη 'στεφάνια', την οποία χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στο πρωτότυπο έργο για να αναφερθεί στα γαμήλια στέφανα, ένα θρησκευτικό στοιχείο που απαντάται στις τελετές της ορθόδοξης εκκλησίας. Στη γαλλική γλώσσα τα στεφάνια γίνονται γαμήλιο φόρεμα ('sa robe de mariage'), ενώ αντιθέτως 'τα προικιά', ένα πολιτισμικό στοιχείο που χαρακτηρίζει μία άλλη εποχή διατηρείται και στο γαλλικό κείμενο ('dot de coquillages'). Ο μεταφραστής δεν μεταφράζει κατά λέξη, και, παρότι αποκλίνει από τα γλωσσικά δεδομένα του πρωτοτύπου, καταγράφει με την τέχνη του ποιητικού λόγου τον θρήνο, που αποτελεί το τέλος του διηγήματος και δικαιολογεί τον τίτλο του. Ο μεταφραστής έχει προβεί σε αυτό το σημείο στη στρατηγική της ομοιοκατάληκτης μετάφρασης, όπως την ορίζει ο André Lefevre (1975) μιλώντας για τη μεθοδολογία που ακολουθείται κατά την μετάφραση της ποίησης, η οποία υστερεί σύμφωνα με τον Lefevre από σημασιολογικής άποψης, εφόσον ο μεταφραστής δίνει περισσότερη βαρύτητα στην αναπαραγωγή του μέτρου και τις ρίμας στη γλώσσα-στόχος (Μπακούλα, 2006: 6), στη συγκεκριμένη, όμως, περίπτωση αποδίδεται άρτια το νόημα.

5.5. Οικειοποίηση-Μεταφραστικές προσθήκες/ευρήματα

Είναι εμφανής η προσπάθεια του μεταφραστή να διατηρήσει το λογοτεχνικό ύφος, έστω και εάν αποκλίνει από το πρωτότυπο λογοτέχνημα και διαχειρίζεται με σχετική ελευθερία τα πολιτισμικά τεκμήρια του διηγήματος. Στη λογοτεχνική μετάφραση αυτό είναι αναπόφευκτο, εφόσον στόχος είναι, πέρα από τη μεταφορά των πληροφοριών και των δεδομένων του πρωτότυπου έργου και η διατήρηση του ύφους, της ατμόσφαιρας και του πολιτισμικού συγκείμενου στη γλώσσα-στόχος.

Πίνακας 3

Ελληνική Γλώσσα	Γαλλική Μετάφραση	Σημασία
Δακρύζει από το βράχο	Suinte goutte à goutte	Χύνεται σταγόνα-σταγόνα
Βοσκούσα εκεί πλησίον	Qui venait chercher sa pitance	Η οποία ξεχήθηκε να ψάξει τη λεία της (το μερίδιό της)

Στον Πίνακα 3 αναφέρονται δύο από τις περιπτώσεις που θεωρήθηκαν χαρακτηριστικά παραδείγματα πιο ελεύθερης απόδοσης από τον μεταφραστή και αξίζει να σταθούμε στη δεύτερη περίπτωση όπου χρησιμοποιείται η λέξη 'pitance'. Η ετυμολογική ρίζα της λέξεως μπορεί να αναζητηθεί ήδη από το 1178 στα λατινικά με τη χρήση της λέξεως *rietantia*. Πρόκειται για απαρχαιωμένη λέξη, η οποία δεν εμφανίζεται στη σύγχρονη μορφή της γαλλικής γλώσσας και χρησιμοποιούνταν κυρίως για αναφορά στο μερίδιο ψωμιού, κρέατος κ.τ.λ. που παρεχόταν σε συσσίτια στις θρησκευτικές κοινότητες. Με την εξέλιξη της γλώσσας και της κοινωνίας, εφόσον τα συσσίτια στη Γαλλία μειώθηκαν και έλαβαν άλλη μορφή, η λέξη κατέληξε να χρησιμοποιείται στη λογοτεχνία ως η ποσότητα του φαγητού που χρειάζεται ένα άτομο για την επιβίωσή του (*Le Trésor de la Langue Française Informatisé*). Θα λέγαμε ότι αυτή η έμμεση αναφορά στο θρησκευτικό στοιχείο και η ελευθερία που έλαβε ο μεταφραστής είναι θεμιτή και αποτελεσματική, εφόσον αποδίδεται το νόημα και μάλιστα αποκτά μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τον γαλλόφωνο με αυτές τις φορτισμένες με ιδιαίτερα νοήματα λέξεις.

6. Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Η γλώσσα του Παπαδιαμάντη από μόνη της αποτελεί μία γλωσσική πρόκληση και φέρνει τον μεταφραστή μπροστά σε μεταφραστικά διλήμματα. Η εναλλαγή γλωσσικών κωδίκων και υφολογικών επιλογών στο πρωτότυπο θέτει σημαντικές μεταφραστικές δυσκολίες. Οι εναλλαγές αυτές βρίσκονται ανάμεσα στην επιτηδευμένη, γλαφυρή και ποιητική καθαρεύουσα των περιγραφικών και αφηγηματικών μερών των διηγημάτων, όπου συχνά προβαίνει και σε γλωσσοπλασία, και στην απλή, λαϊκή και καθομιλουμένη γλώσσα των διαλογικών μερών και των μερών, όπου ζωντανεύει ο λόγος των διηγημάτων διά του στόματος των πρωταγωνιστών, συχνά χρωματισμένων από το σκιαθίτικο ιδίωμα. Κατά την ανάγνωση της μετάφρασης του διηγήματος γίνεται σαφές ότι ακολουθείται μια πιο ομοιογενποιημένη γλώσσα σε όλο το διήγημα στη γαλλική γλώσσα και δίνεται περισσότερο έμφαση σε μεμονωμένες λέξεις, που χαρακτηρίζονται από μια πιο λογοτεχνική χροιά.

Παρατηρούμε, λοιπόν, να υιοθετείται η στρατηγική της απλοποίησης, εφόσον δεν μπορούν να βρεθούν γλωσσικά ισοδύναμα, της αποσχηματοποίησης όσον αφορά τα σχήματα λόγου και τον ποιητικό ρυθμό του πρωτοτύπου, αλλά και της οικειοποίησης και της προσθήκης μεταφραστικών ευρημάτων στις περιπτώσεις όπου είναι εμφανής η διάθεσή του μεταφραστή να αποδώσει αυτή την πλαστικότητα της γλώσσας με τη χρήση λέξεων με ιδιαίτερο χρωματισμό.

Στη μεταφορά των ονομάτων προσώπων και τοπωνυμίων ο μεταφραστής επέλεξε να ακολουθήσει δύο διαφορετικές μεταφραστικές στρατηγικές, αυτή του 'ξενισμού' (μεταγραφής) για τα ονόματα των ηρώων και αυτή της 'οικειοποίησης' (μετάφρασης) για τα ονόματα των τοπωνυμίων. Από τις δύο διαφορετικές στρατηγικές που ακολουθούνται για την ονοματοδοσία ανθρώπων και τόπων αντιλαμβανόμαστε ότι ο μεταφραστής έδωσε περισσότερο σημασία στη μεταφορά της ξενικής καταβολής και υπόκρουσης των ονομάτων, παρά στις ιδιότητες που καθρεπτίζουν για τον κάθε ήρωα, ενώ στην περίπτωση των τοπωνυμίων δόθηκε προσοχή στις εικόνες και στις περιγραφές που φέρουν.

Μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε ότι ο στόχος του μεταφραστή δεν ήταν η απαλοιφή του ξενικού στοιχείου και η απόδοση ενός πιο ουδετεροποιημένου και προσιτού περιεχομένου προς τον γαλλόφωνο αναγνώστη. Αντιθέτως, είναι εμφανής η προσπάθεια του μεταφραστή να διατηρήσει τα πολιτισμικά στοιχεία, όπως είναι το χωροχρονικό πλαίσιο του διηγήματος, οι καθημερινές ασχολίες των ανθρώπων, τα ανθρωπινά, αλλά και να πλησιάσει το ύφος του συγγραφέα, όπου αυτό είναι δυνατόν. Η πρόθεση αυτή του μεταφραστή μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι το διήγημα απευθύνεται, κυρίως, σε ενήλικους και ανήλικους μεγαλύτερης ηλικίας, που σημαίνει ότι διαθέτουν ήδη κάποιο υπόβαθρο γνώσεων και είναι πιο εξοικειωμένοι με το διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο χάρη στην εξέλιξη της τεχνολογίας σε σχέση με παλαιότερες εποχές. Η πρόθεση του μεταφραστή φαίνεται να συγκλίνει με την πρόθεση του εκδοτικού οίκου 'Cambourakis', ο οποίος εξέδωσε αυτό το διήγημα στο βιβλίο *Réverie du Quinze-Août* μαζί με άλλα διηγήματα του Παπαδιαμάντη. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι το εξώφυλλο του βιβλίου (δύο ορθόδοξες εκκλησίες μπροστά σε ένα νησιώτικο τοπίο, ενώ επικρατεί ως χρώμα το βαθύ μπλε) φαίνεται να προΐδεάζει τον γαλλόφωνο αναγνώστη για το αλλότριο περιβάλλον, στο οποίο θα εκτυλιχθεί η πλοκή των διηγημάτων και, ενδεχομένως, να τον δελεάζει να προβεί στην ανάγνωση του. Παρόλα αυτά, αντιλαμβανόμαστε ότι οι δυσκολίες που προκύπτουν λόγω γλώσσας και διαφορετικού πολιτισμικού πλαισίου είναι μεγάλες και πολλές φορές δεν μεταφέρεται ή μεταφέρεται με απώλειες το νόημα στον γαλλόφωνο αναγνώστη, όπως συμβαίνει αναγκαστικά κατά τη μεταφορά ενός λογοτεχνικού έργου από τη μία γλώσσα στην άλλη. Σε κάποιες περιπτώσεις μη εύρεσης κάποιου γλωσσικού ή πολιτισμικού ισοδύναμου θα θεωρούνταν συνετή η καταφυγή στην επεξηγηματική μετάφραση, προκειμένου να μην χαθεί η ιδιαίτερη ατμόσφαιρα του πρωτοτύπου, η οποία προκύπτει από τα νοήματα που αυτό περιέχει.

Βιβλιογραφία (με αλφαβητική σειρά)

- Baker, Mona (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*, London, Routledge.
- Ballard, Michel (1998). 'La traduction du nom propre comme négociation', *Palimpsestes*, No 11, Paris, Presses de la Sorbonne Nouvelle, pp. 199-224.
- Benjamin, Walter (2000). 'The Task of the Translator' in L. Venuti (ed.), H. Zohn (trans.), *The Translation Studies Reader*, London, Routledge, pp. 15–24.
- Berman, Antoine (1985). *Les Tours de Babel*, Toulouse, Mauvezin, Trans-Europ-Repress.
- Cordonnier, Jean-Louis (1995). *Traduction et culture*, Paris, Hatier-Didier.
- Cordonnier, Jean-Louis (2002). 'Aspects culturels de la traduction : quelques notions clés', *Erudit, Meta : journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 47, n° 1, pp. 38-50.
- Γραμμενίδης, Π. Σίμος (2009). *Μεταφράζοντας τον Κόσμο του Άλλου. Θεωρητικοί προβληματισμοί, Λειτουργικές προοπτικές*, Αθήνα, Δίαυλος.
- Δημητρούλια, Τιτίκα (2005). 'Μετάφραση και κουλτούρα: η πολιτισμική στροφή στη μετάφραση και οι νέες τεχνολογίες', *Σύγκριση*, τ. 16, σ. 159-172. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://gcla.phil.uoa.gr/newfiles/syngrisi16/16.dimitroulia.pdf>.
- Δημητρούλια, Τιτίκα & Κεντρωτής, Γιώργος, (2015). *Λογοτεχνική μετάφραση-θεωρία και πράξη*. [ηλεκτρ. βιβλ.], Αθήνα, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://hdl.handle.net/11419/5252>.
- Dukmak, Wafa (2012). *The Treatment of Cultural Items in the Translation of Children's Literature. The case of Harry Potter in Arabic*, Phd Thesis, University of Leeds.
- Even-Zohar, Itamar (1979). 'Polysystem Theory', *Poetics Today* 1 (1-2) pp. 287-310.
- Even-Zohar, Itamar (1990). 'Polysystem Studies', *Poetics Today*, Vol. 11 (1) , pp. 1-168, Durham, Duke University Press. A special issue of Poetics Today.
- Guillemin-Flescher, Jacqueline (1994). 'Language, culture et traduction', *Equivalences*, Revue de l'Institut Supérieur de traducteurs et interprètes de Bruxelles, vol. 24/1, pp. 37-54.
- Gutschmidt K. (1981). 'Aspekte der poetischen Onomastik' in K. Rymut(ed.), *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Onomastic Sciences*, Cracow 21Z25/08/1978, vol. I, Cracow, The Publishing House of the Polish Academy of Sciences, pp. 489-494.
- Hervey, Sándor & Higgins, Ian (1992). *Thinking Translation*, London and New York, Routledge.

Jakobson, Roman (1959). 'On linguistics aspects of translation', in L. Venuti (2004) (ed.), *The Translation Studies Reader*, London/New York, Routledge, pp. 113-118.

Καραγεωργίου, Τασούλα (2011). 'Ο Παπαδιαμάντης αυτομεταφραζόμενος' στο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, 100 χρόνια από το θάνατό του, Αθήνα, Εταιρεία Συγγραφέων, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, σ. 121-134.

Klingberg, Gote, (1986). *Children's Fiction in the Hands of the Translators*, Lund, Bloms Boktryckeri Ab.

Μπακούλα, Χριστίνα (2006). 'Διλήμματα και επιλοκές στη λογοτεχνική μετάφραση' Εισήγηση στο Συνέδριο Μεταφρασεολογικές σπουδές και έρευνα στην Ελλάδα, Αμφιθέατρο Κεντρικής Βιβλιοθήκης Α.Π.Θ. 1-2-3/11/2006 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.enl.auth.gr/translation/PDF/Bakoula.pdf>).

Νάκας, Θανάσης (2011). 'Επιαναφορά κ.α. σχήματα λόγου στον Παπαδιαμάντη' στο (επιμ. Θ. Νάκας), *Ρητορικός Παπαδιαμάντης*, Αθήνα, Πατάκης, σελ. 41-249.

Νάκας, Θανάσης (2012). 'Η συνωνυμική παράταξη ως στοιχείο ύφους του Παπαδιαμάντη' στα Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, Τόμος Α', Σκιάθος 29 Σεπτεμβρίου- 2 Οκτωβρίου 2011, Δόμος & Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών 2012, Αθήνα, σελ. 327-370 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://papadiamantis.net/%CE%A0%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%E1%BD%B0-%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B5%CE%B4%CF%81%CE%AF%CF%89%CE%BD>).

Newmark Peter (1988α). *A Textbook of Translation*, New York/London, Prentice-Hall.

Newmark, Peter (1988β). *Approaches to translation*, London, Prentice Hall

Newmark Peter (1998). *More Paragraphs on Translation*, New Jersey University Press, Multilingual Maters.

Nikolajeva, Maria (2006). 'What Do We Translate When We Translate Children's Literature?' in: Beckett, S. & Nikolajeva, M. (ed), *Beyond Babar: The European Tradition in Children's Literature Lanham*, Maryland-Toronto-Oxford, The Scarecrow Press, pp. 277-297.

Nord, Christiane (1997). *Translation as a Purposeful Activity. Functionalist Approches Explained*, Manchester, St Jerome Publishing.

Ο' Sullivan, Emer (2010) *Συγκριτική Παιδική Λογοτεχνία*, Τσιλιμένη, Τ. (επιμ.), Πανάου, Π & Ξυνή, Ε. (μτφρ.), Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο.

Παγανός, Γιώργος (2011). 'Ο Παπαδιαμάντης με τη ματιά του Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου' στο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, 100 χρόνια από το θάνατό του. Αθήνα: Εταιρεία Συγγραφέων, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, σ.17-29.

Παπαδήμα, Μαρία (2012). *Τα Πολλαπλά Κάτοπτρα της Μετάφρασης*, Αθήνα, Νεφέλη.

Παρίσης, Νικίτας (2002). *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Τρία διηγήματα*, Αθήνα, Μεταίχμιο.

Pym, Anthony (1992). *Translation and Text Transfer*, Frankfurt, Peter Lang.

Teilanyo, I. Dirir (2007). 'Figurative Language in Translation: A Study of J.P. Clark's The Ozidi Saga', *Erudit, Meta : journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 52, numéro 2, juin 2007, pp. 309-326.

Toury, Gideon (1986). 'Monitoring Discourse Transfer: A Test-case for a Developmental Model of Translation', House E.J., Blum-Kulka S. (eds.), *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation* (p. 79-94). Tubingen: Gunther Narr.

Toury, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins.

Τριανταφυλλόπουλος, Νικόλαος, Δ. (2002). 'Ίχνηλατώντας Παπαδιαμαντικές μεταφράσεις στο Νέον Πνεύμα' στα Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, Αθήνα 1-5 Νοεμβρίου 2001, Δόμος & Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών 2012, Αθήνα, σελ. 541-572.

Τσίγκου Α.Μ., Μαρία (2011). *Γλωσσολογία και Μετάφραση. Προσεγγίζοντας τη μεταφραστική μονάδα. Εφαρμογή στο ζεύγος Γαλλικής-Ελληνικής*, Αθήνα, Διάυλος.

Τσίγκου, Μαρία (2013). 'Η τύχη της γλωσσικής ποικιλίας ως φορέα πολιτισμού στη μετάφραση' εισήγηση στη 4η Συνάντηση Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων, (Θεσσαλονίκη 23,24,25/5/2013), (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα http://www.frl.auth.gr/sites/4th_trad_congress/pdf/tsigkou.pdf).

Venuti, Lawrence (1995). *The Translator's Invisibility. A History of Translation*, London, Routledge.

Venuti, Lawrence (1996). 'Translation and the Pedagogy of Literature', *College English*, vol. 58, no. 3, pp. 327-344.

Venuti, Lawrence (1998). 'Strategies of Translation' in M. Baker (ed.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, London/New York, Routledge.

Vermeer, Hans. J. (2000). 'Skopos and commission in translational action' in Venuti, L. (ed.), Chesterman, A. (trans.), *The translation Studies Reader*, London and New York, Routledge, pp. 221-223.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Le Trésor de la Langue Française Informatisé,
<http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/visusel.exe?11;s=3342373485;r=1;nat=;sol=0>.
Τελευταία ανάκτηση 13/12/2016.